

Марина Јуришић

Институт за српски језик САНУ

Београд

ORCID: 0000-0002-2696-0291; e-mail: jmarina011@gmail.com

Мирјана Петровић-Савић

Институт за српски језик САНУ

Београд

ORCID: 0000-0001-6129-4741; e-mail: cupkomika@gmail.com

Српска дијалектологија у новом столећу¹

Сажетак: У раду се даје кратак преглед активности у дијалектолошким истраживањима у новом столећу, која се надовезују на оно што је урађено у претходном периоду: описивање народних говора, бележење и обрађивање дијалекатске лексике, утврђивање ареала трију од раније познатих фонолошких особина у српским народним говорима (префонологизација некадашњег квантитета у вокалски квалитет, тј. неједнака судбина дугих и кратких вокала *e* и *o* на терену призренско-јужно-моравског дијалекта, фонолошка индивидуалност старог гласа *jat* и тзв. копаонички неоакут), као и ареала новооткривеног кратког акута. Показује се да, и поред неповољних историјско-политичких прилика, број дијалектолошких монографија расте, дијалекатска лексикографија (посебно у јужној и источној Србији) се и даље развија, и оно што је веома важно, упркос бројним проблемима, није прекинут рад на домаћим и међународним лингвистичким пројектима. Такође, поред традиционалних настојања да се опишу фонолошки, морфолошки и лексички ниво народних говора (пре него што се они потпуно промене), у српској дијалектологији је све присутније истраживање дијалекатске синтаксе.

Кључне речи: српски језик, дијалектологија, дијалектолошка истраживања.

Abstract: Serbian dialectology in the new century. The paper presents a brief overview of activities in dialectological research in the 21st century, which build upon work done in previous periods: describing vernacular speeches, recording and analyzing dialectal vocabulary, determining the areas of three previously known phonological features in Serbian vernaculars (the prephonologization of what was formerly vowel quantity into vowel quality, i.e., the different fates of long and short vowels *e* and *o* in the Prizren – South Morava dialect area; the phonological individuality of the old *jat* sound; and the so-called Kopaonik neoacute), as well as the area of the newly discovered short neoacute accent. It is observed that, despite unfavourable historical and political circumstances, the number of dialectological monographs is growing,

¹ Овај прилог финансирао је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору број 451-03-136/2025-03/ 200174 за 2025. годину, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

dialectal lexicography (especially in southern and eastern Serbia) continues to develop, and, importantly, work on local and international linguistic projects has been developing without interruptions, despite numerous challenges. Additionally, alongside traditional efforts to describe the phonological, morphological, and lexical levels of vernacular speeches (before they change completely), research into dialectal syntax is becoming increasingly prominent in Serbian dialectology.

Keywords: Serbian language, dialectology, dialectological research.

1. XX столеће представља златно доба српске дијалектологије. Битан и пресудан фактор који је утицао на то да се она у прошлом веку развије јесте чињеница да су се тада на домаћој лингвистичкој сцени појавила три изузетна филолога – Александар Белић, Милан Решетар и Павле Ивић; сва тројица су се бавила и историјом језика и дијалектологијом, А. Белић и М. Решетар су обележили прву половину XX века, а П. Ивић другу.² Њихов допринос науци о језику и народним говорима уопште је био изузетан и пресудан. Осим тога, велику одговорност према будућим генерацијама су показали А. Белић и П. Ивић. Своје активности и активности својих ученика и следбеника организовали су и усмерили на прави начин, а својим научним радовима поставили су изузетну основу за будућа истраживања. Чврсте темеље српској лингвистици и дијалектологији ударио је А. Белић својим непревазиђеним делом из 1905. године *Дијалекти источне и јужне Србије* (Белић 1905). Затим, у другој половини XX века појављује се његов даровити ученик, П. Ивић, изузетни полиглота са погледом на комплетан словенски простор као целину (и посебним акцентом на јужнословенски и српски). Заједно са својом супругом Милком Ивић организује рад у Новосадској лингвистичкој школи, која је дала квалитетан дијалектолошки кадар вођен идејом да “Европској и светској науци о језику у целини ми највише можемо допринети прикупљањем и интерпретацијом језичких чињеница из народа” (Реметић 2007, 180).

Српски дијалектолози, упркос проблемима са којима су се суочавали, свој посао радили су добро. Кадрови и финансијска средства били су честе препреке у њиховом раду, али је број монографских описа појединих говора све више растао. За то време се и дијалекатска лексикографија почела убрзано развијати (посебно у јужној и источној Србији). Покренута су и ономастичка истраживања и ту је предност дата демографски најугроженијим српским областима. И најзад, оно што је одавно познато, а што бисмо и овога пута истакли, у другој половини прошлога века наши лингвисти (дијалектолози и етимолози) отпочели су врло успешну сарадњу “на великим међународним подухватима из домена лингвистичке географије. То су, у првом реду, *Општесловенски лингвистички атлас*, *Европски лингвистички атлас* и *Општекарпатски дијалектолошки атлас*” (Реметић 2007, 180). Дакле, у другој половини XX века српски дијалектолози су предано учествовали у раду на великим међународним лингвистичким пројектима, чиме су допринели да овај период постане златно доба наше дијалектологије.

² О занимљивом колегијалном односу између А. Белића и Дубровчанина М. Решетара в. у: Реметић 2017, 86.

2. Почетком прве деценије XXI столећа окончан је рад на вредном међународном пројекту *Општекарпатски дијалектолошки атлас*, у којем су наши дијалектолози дали значајан допринос. Тада је, у издању Српске академије наука и уметности, Института за српски језик САНУ и Филозофског факултета у Новом Саду, објављен последњи, седми том овог капиталног дела. Учешће наших стручњака у раду на изради *Европског лингвистичког атласа* је, због недостатка финансијских средстава, сведено на минимум. Послови на *Опшесловенском лингвистичком атласу* (ОЛА) успешно су настављени и у новом миленијуму. Српска национална комисија уредно припрема свој део дијалекатског материјала и активно учествује у изради карата ОЛА. Поред дијалектолога, у овај посао укључени су и етимолози, који раде морфонолошку транскрипцију дијалекатских чињеница, на основу чега се састављају легенде и цртају карте на овом капиталном међународном лингвистичком пројекту. Нашој комисији поверен је на израду том *Горное овцеводство*³. Учешће домаћих лингвиста, у првом реду дијалектолога, у раду на међународним лингвистичким атласима није могло остати без последица на то да се, и даље, чека на израду националног језичког атласа. Према речима П. Ивића језички атласи убрајају се у “ризницу фундаменталних тековина култура цивилизованих народа” (Ивић 1960, 101). Добро познати догађаји на простору бивше Југославије с краја XX века допринели су томе да израда, раније осмишљеног, *Српскохрватског дијалектолошког атласа* буде замењена *Српским дијалектолошким атласом*, у чију израду се кренуло у крајње отежаним условима. У овом моменту можемо казати да је урађена “мрежа Атласа, коју чини преко осам стотина пунктова. Мрежа је на Космету, у БиХ и Хрватској, из сасвим прозирних разлога, гушћа од налога тамошње говорне разуђности. У мрежу су укључени српски говори у Албанији, Македонији, Румунији, Мађарској и Словенији (Бела Крајина)” (Реметић 2017, 102). У нови миленијум пренели су се поједини озбиљни задаци који се тичу уочавања и разјашњавања, укључујући и утврђивање изоглоса, раније (не)уочених појава на простору српских народних говора. Све док се то не разреши, може се “картографисати једино метеријал лексичке природе, што се управо и чини” (Реметић 2017, 102). “На досадашњи рад на овом послу, као и на његову перспективу треба гледати и у контексту чињенице да је од његовог почетка до данас ова држава четири пута мењала име, да су уместо тадашњег једног, разуме се “јединственог”, данас на сцени четири језика, односно «језика»” (Реметић 2017, 103).

3. Истраживања српских народних говора, по традиционалном моделу, настављена су и након 2000. године. У првој четвртини овога века добили смо знатан број дијалектолошких монографија. Истраживачи су се, пре свега, посветили испитивањима фонолошких и морфолошких особености наших дијалеката. Такође, у овом периоду је објављен не тако мали број дијалекатских речника и лексичких збирки. Упркос неизбежној трци с временом и неминовним, свима добро познатим, променама у дијалектима, истраживачи народних говора су успели да отклоне поједине белине са српске језичке карте и да расветле неке од недоумица. Знатан допринос у томе имао је организовано вођен рад на пројекту “Дијалектолошка

³ Нажалост, сада су послови на ОЛА у застоју због познате политичке ситуације.

истраживања српског језичког простора“ који се од 2003. године реализује у Институту за српски језик САНУ. Ипак, није било могуће равномерно истражити и описати све делове српског језичког простора, често због разлога “нелингвистичке природе“. Тако је терен Косова и Метохије крајем прошлога века, због присилног масовног иселавања, надамо се и привременог, скоро у потпуности остао без Срба, те су од изузетног значаја радови настали као резултат истраживања народних говора јужне српске покрајине. Неки од тих радова објављени су у оквиру Институтске едиције “Монографије”: *Заменице у говорима југозападног дела Косова и Метохије* (Младеновић 2010), *Речник говора северне Метохије* (Букумирић 2012), *Турцизми у српском призренском говору* (Петровић 2012), *Говор јужнокосовског села Гатње* (Младеновић 2013), док је већина ових драгоцених остварења, по обичају, објављена у *Српском дијалектолошком зборнику*, најстаријем гласилу Српске краљевске академије (касније – Српске академије наука и уметности): *Говор шарпланинске жупе Гора* (Младеновић 2001), *Говори северне Метохије* (Букумирић 2003), *Терминологија куће и покућства у северној Метохији* (Букумирић 2006), *Лексика српског призренског говора* (Милосављевић 2017), *Говор северношарпланинске жупе Сиринић* (Младеновић 2019), *Говор села Врбичане крај Призрена* (Младеновић 2023), *Говори Косовског Поморавља (гласови и облици)* (Трајковић 2024). Број монографских студија о српским народним говорима наставио је да расте. Посебно се истиче податак да је и са демографски угрожених подручја добијен одређени број вредних студија и лексичких дела. Заступљени су прилози из фонетике и фонологије, морфологије и творбе, синтаксе и семантике, лексике и лексикографије. Очекивано, неки од њих су публиковани у *Српском дијалектолошком зборнику*: *Рјечник дубровачког говора* (Бојанић, Тривунац 2002), *Творба именица у говору Срба југоисточне Лике* (Павлица 2006), *О говору Срба Бање Врућице крај Теслића I (фонетске и морфолошке особине)* (Драгичевић 2007), *Акценти ријечи у говору Срба Лапачког поља* (Драгичевић 2009), *Херцеговачка пчеларска лексика (на општесловенској основи)* (Пујић 2013), *Из лексике источне Лике (Доњи Лапац и Јошан)* (Зобеница 2016), *Фонетске и морфолошке особине српских посавских говора између Врбаса и Украине* (Козомара 2016), *Народна медицинска лексика Великог Блашка (код Бањалуке)* (Савић 2017), *Рјечник гламочког говора; Додатак Рјечнику гламочког говора и Други додатак Рјечнику гламочког говора* (Бојиновић 2015; 2018; 2020), *Српски говори Шипова* (Цукут 2021), *Фонетске особине говора Бастаса* (Козомара 2022), *Фонетске особине говора Масловара код Котор Вароша* (Пешевић Стојановић 2023), *Рјечник говора Срба у селима око Пакраца* (Заилац 2024). У периоду који се посматра у овом раду дијалекатска лексикографија, посебно на простору призренско-тимочких говора, наставила је да се развија, тако да је објављено више дијалекатских речника (Богдановић 2007; 2008; 2023, Жугић 2005, Ћирић 2018),⁴ међу којима је велики број оних насталих као резултат рада

⁴ Овде се наводе само неки лексикографски радови штампани у *Српском дијалектолошком зборнику*, пошто циљ овога прилога није да понуди потпуну библиографију ових радова или уопште, српских дијалектолошких радова насталих после 2000. године. Ипак, показале су се веома корисним библиографије дијалекатских радова из овог периода (Недељков, Марковић 2015, Марковић 2015, Младеновић, Марковић 2021).

аматера-ентузијаста, наравно, уз стручну помоћ домаћих дијалектолога (нпр: Јовановић 2004; 2007, Динић 2008, Стојановић 2010, Златковић 2020; 2022; 2024). С новим временом, појавила су се и нова интересовања. Пажња се са говора руралних средина пренела и на урбане говоре. Развија се методологија њихових истраживања. Посебно су се истакли резултати рада на пројекту *Говор Новог Сада* (Бошњаковић 2009).

4. Дијалектолошка истраживања су дуго била првенствено везана за лексички, фонолошки и морфолошки језички ниво, док синтаксичка проблематика готово да није била предмет истраживања (осим у појединим детаљима у оквиру неких монографија).⁵ Добро је примећено

да је наша дијалектологија за више од сто година организованог и плодног рада остала највише дужна српској и словенској науци на пољу синтаксе. То се може објаснити прихватљивим аргументима: на једној страни значај потребе да се опишу својства народних говора на другим, нижим нивоима, на другој страни сложености и приметнији начин прикупљања грађе за потребе синтаксичких изучавања. Зато се у иначе врло богатој дијалектолошкој литератури може наћи мало монографија које су посветиле више пажње и синтакси испитиваних говора (Танасић 2013, 529).

С правом можемо казати да се после 2000. године појављује све већи број радова у којима је пажња посвећена истраживањима дијалекатске синтаксе. Објављено је и више монографских студија из синтаксе падежа (Павловић 2000, Милорадовић 2003, Жугић 2010, Јуришић 2014, Симић 2018, Станковић 2024), док је, засад, једна посвећена синтакси глагола (Вељовић 2018). Свака од њих може се сматрати репрезентативном и корисном као модел (у методолошком и термилошком смислу) за нова истраживања.

5. Иако су домаћи дијалектолози у другој половини XX века дали изузетан допринос у проучавању народних говора, наслеђен је, између осталог, задатак да се утврде границе ареала трију важних фонолошких особина у српским дијалектима: префонологизације некадашњег квантитета у вокалски квалитет (неједнака судбина дугих и кратких вокала *e* и *o* на терену призренско-јужноморавског дијалекта), фонолошке индивидуалности старог гласа *jam* и тзв. копаоничког неоакута (дуги акут). Такође је недавно “откривено” да неки српски народни говори чувају и стари кратки акут, макар у траговима, тако да је и прецизирање граница његовог присуства постало још један задатак на коме се ради.

5.1. Префонологизација некадашњег квантитета у вокалски квалитет представља занимљивост у вокалском систему неких од балканизираних српских говора. Ова појава није јединствена, тј. она “има безброј паралела у историји разних језика. Кроз такав процес прошао је и прасловенски вокализам, а таква је и суштина ПОЉСКОГ *pochylenie*. На тлу српскохрватског језика познати су такви случајеви

⁵ Јединствена је у том погледу студија *Синтакса левачког говора I. Употреба падежних облика* (Симић 1980), која се бави синтаксом падежа.

из кајавских и чакавских говора” (Ивић, Реметић 2018, 56). На територији Србије огледа се у томе “да су наглашени вокали *е* и *о* (и, евентуално, ови вокали у слогу непосредно пред акцентом), приликом нестанка квантитета дали двојак рефлекс: дуго *е* и *о* дали су затворене *е* и *о*, а кратко *е* и *о* дали су отворене *е* и *о*, чиме је уместо фонолошких опозиција по квантитету дошло до стварања опозиција по вокалском квалитету” (СТИЈОВИЋ 2010, 319). Префонологизација је, при том, у неким говорима праћена и факултативном дифтонгизацијом (Ивић, Реметић 2018). Ову појаву је прва приметила почетком седамдесетих година прошлог века Ронел Александер у селу Грачаница код Приштине (на тлу јужне српске покрајине Косова и Метохије) (Ивић, Александер 1971), а касније су је други истраживачи регистровали у још неким југозападним говорима призренско-јужноморавског дијалекта. Врло је могуће да се префонологизација са простора Косова и Метохије миграцијама ширила у друге области у којима се среће, пре свега у Алексиначко Поморавље (на крајњем северу поменутог дијалекта), што одговара етнографским подацима о пореклу становништва (Богдановић 1987, 68–73). Засад је сигурно да је присутна на територији Косова и Метохије, с тим што тамо није заступљена у свим призренско-јужноморавским говорима, нити је уједначена у том смислу да су сви говори са двојаким рефлексима наглашених *е* и *о* праћени дифтонгизацијом, као што ни код говора праћених дифтонгизацијом она није увек везана и за дуго и за кратко *е* и *о*. У неким говорима се примећују једино трагови префонологизације, рецимо, у говору Гатње (Младеновић 2013, 72, 75), а најновије истраживање говора Косовског Поморавља показује да тамо нема правилности у потврдама “отварања и затварања вокала *е* и *о* и њихове дифтонгизације, те да они представљају неку врсту прелаза у развоју префонологизације, односно у њеном заустављању” (Трајковић 2024, 37–38). Укратко, одмакло се са истраживањима и границе простирања ове фонолошке појаве биће ускоро јасно означене.

5.2. Када је у питању чување старих прасловенских акцената (дугог и кратког акута) у српским народним говорима, Драгољуб Петровић, најпродуктивнији и најзаслужнији дијалектолог нашег времена, је недавно написао да је акут

у дугим слоговима „откривен” на крају XIX века у чакавским говорима (и зато означен као „чакавски акут”), убрзо после тога био је потврђен и у штокавштини, најпре у посавским, касније и у подравским и источnobосанским говорима, а сасвим недавно и у косовско-ресавском појасу и његовом „ерском” суседству, али је требало да прође још цео век да би се схватило да такав акценат постоји и у кратким слоговима (Петровић 2018, 27).

Данас је познато да су се та два крупна архаизма (дуги и кратки акут) сачувала у бар неким говорима источnobосанског дијалекатског типа, као и да

најновије рашчитавање раније литературе препознаје кратки акут “у штокавским говорима од сарајевске околине, преко источне Босне и Посавине, до Доње Подравине, Барање и западне Бачке” (Петровић 2018: 26), чему треба додати и податак да је у српским идиомима на подручју и непосредном суседству источnobосанског дијалекта, кратки акут “преведен” у краткоузлази акценат (Ђуркин 2006:13; Јахић 2002:188) (Реметић 2020, 612).

Домаћи дијалектолози још увек одређују границе ареала који заузима стари дуги акут тзв. копаонички неоакут, и показало се да су оне много шире него што се најпре мислило (уп. Ивић 2009; 2018; Драгин 2005; 2015; Петровић, Гудурић 2008; Петровић 2010; Радић 1990; 2010; Реметић 2004; Петровић-Савић 2020; Радовановић, Николић 2022), а са утврђивањем граница чувања кратког акута (макар у траговима) започело се много касније, у овом веку. Испоставило се да у говорима северозападне Србије, поред дугог акута присутног у траговима, који се није сасвим изједначио са дугосилазним акцентом (Петровић-Савић 2020), постоје и трагови кратког акута (на истом простору Јадра, Рађевине и Подгорине), и да је истраживање показало да се ни он није у потпуности изједначио са краткосилазним акцентом (Петровић-Савић 2021), што је врло слично приликама у кладањском крају, за које је С. Реметић констатовао да према три дуга стоје и три кратка акцента (Реметић 2004). Дакле, српски дијалектолози започели су и утврђивање граница овог “новооткривеног” архаизама на српском језичком простору.

5.3. У српској дијалектологији дуго су већ познати исељенички говори који су сачували фонолошку индивидуалност старог гласа *jam* (католици Карашовани у румунском делу Баната, галипољски Срби у Пехчеву у источној Македонији, католици у селу Рекаш и православни Срби у неколико села Банатске Црне Горе у близини Темишвара у Мађарској). Истраживања С. Реметића почетком осамдесетих година прошлог века потврдила су присуство старог гласа јат “на прилично пространом терену који обухвата део Шумадије и Посавине, Тамнаву, Колубару, Ваљевску Подгорину, Рађевину и део Азбуковице” (Реметић 1981, 16).⁶ Тада се сазнало да територија сачуваног гласа *jam* почиње од Саве и досеже готово до Дрине (код Љубовије) по линији североисток – југозапад, а још се одређују њене западне, јужне и источне границе.

6. У новом столећу српски дијалектолози су наставили са започетим пословима и пренетим обавезама из претходног периода. Истина, у извесној мери то је успорено, али у исти мах и очекивано јер после „златног доба“ наше дијалектологије, ма колико бављење овом науком било олакшано, велики је и притисак и одговорност на млађим генерацијама – претходници су овој дисциплини дали немерив и непревазиђен допринос. Теренског рада је, истини за вољу, мање, како због материјалне тако и због кадровске ситуације. Битно је истаћи да се дијалекатски материјал, и даље, сакупља на терену и обрађује на одговарајући начин. Циљеви којима се тежи, поред монографских описа још неистражених српских народних говора и скидања белина са језичке карте, јесу и утврђивање појединих изоглоса на српском језичком простору. Под тим се, пре свега, подразумева утврђивање граница: јата, префонологизације квантитета у квалитет и акута (дугог и кратког). Све то се може постићи ако се интензивира рад на терену.

⁶ Аутор је овим истраживањем открио не само незамењено *jam* (које је раније на том простору било примећено од стране претходних истраживача, али није било идентификовано као архаични глас *jam*), већ је истовремено разрешио дугогодишњу дилему о присуству икаваца у Азбуковици (испоставило се, засновану само на погрешној перцепцији) и утврдио да је река Дрина граница између народних говора који чувају *jam* и оних са ијекавском заменом овога старог гласа (Реметић 1981).

Литература

- Белић А. [Belić A.] (1905), *Дијалекти источне и јужне Србије* [Dijalekti istočne i južne Srbije], „Srpski dijalektološki zbornik”, I, Београд.
- Богдановић Н. [Bogdanović N.] (1987), *Говор Алексиначког Поморавља* [Govor Aleksinačkog Pomoravlja], „Српски дијалектолошки зборник”, XXXIII, с. 7–302.
- Богдановић Н. [Bogdanović N.] (2007), *Змијски речник југоисточне Србије* [Zmijski rečnik jugoistočne Srbije], „Српски дијалектолошки зборник”, LIV, с. 521–547.
- Богдановић Н. [Bogdanović N.] (2008), *Земљописна и њој сродна лексика југоисточне Србије* [Zemljopisna i njoj srodna leksika jugoistočne Srbije], „Српски дијалектолошки зборник”, LV, с. 433–518.
- Богдановић Р.Н. [Bogdanović R.N.] (2023), *Мали речник села Бучума* [Mali rečnik sela Bučuma], „Српски дијалектолошки зборник”, LXX/1, с. 369–634.
- Бојанић М., Тривунац Р. [Bojanić M., Trivunac R.] (2002), *Рјечник дубровачког говора* [Rječnik dubrovačkog govora], „Српски дијалектолошки зборник”, XLIX, с. 1–458.
- Бојиновић М. [Bojinović M.] (2015), *Рјечник гламочког говора* [Rječnik glamočkog govora], „Српски дијалектолошки зборник”, LXII, с. 1–246.
- Бојиновић М. [Bojinović M.] (2018), *Додатак Рјечнику гламочког говора* [Dodatak Rječniku glamočkog govora], „Српски дијалектолошки зборник”, LXV/1, с. 915–1059.
- Бојиновић М. [Bojinović M.] (2020), *Други додатак Рјечнику гламочког говора* [Drugi dodatak Rječniku glamočkog govora], „Српски дијалектолошки зборник”, LXVII, с. 1–122.
- Бошњаковић Ж. [Bošnjaković Ž.] (2009), *Испитивање градских говора у Србију* [Ispitivanje gradskih govora u Srbiji], [у]: *Говор Новог Сада. Св. 1: Фонетске особине*, „Лингвистичке свеске” 8, [Govor Novog Sada. Sv. 1: Fonetske osobine, „Lingvističke sveske” 8], Нови Сад, с. 47–76.
- Букумирић М. [Bukumirić M.] (2003), *Говори северне Метохије* [Govori severne Metohije], „Српски дијалектолошки зборник”, L, с. 1–356.
- Букумирић М. [Bukumirić M.] (2006), *Терминологија куће и покућства у северној Метохији* [Terminologija kuće i pokućstva u severnoj Metohiji], „Српски дијалектолошки зборник”, LIII, с. 375–548.
- Букумирић М. [Bukumirić M.] (2012), *Речник говора северне Метохије* [Rečnik govora severne Metohije], Београд.
- Вељовић М.Б. [Veljović M.B.] (2018), *Синтакса глаголских облика у говору Тутина, Новог Пазара и Сјенице* [Sintaksa glagolskih oblika u govoru Tutina, Novog Pazara i Sjenice], „Српски дијалектолошки зборник”, LXV/1, с. 1–476.
- Динић Ј. [Dinić J.] (2008), *Тимочки дијалекатски речник* [Timočki dijalekatski rečnik], Београд.
- Драгин Г. [Dragin G.] (2005), *Неоакут у студеничким говорима* [Neoakut u studenačkim govorima], [у]: „Србистички прилози”, Зборник у част професора Славка Вукомановића [„Srbistički prilozi”, Zbornik u čast profesora Slavka Vukomanovića], уред. Б. Ћорић и др., Београд, с. 89–92.
- Драгин Г. [Dragin G.] (2015), *Говори у сливу Студенце. Увод, фонетика, текстови* [Govori u slivu Studenice. Uvod, fonetika, tekstovi], Нови Сад.
- Драгићевић М. [Dragičević M.] (2007), *О говору Срба Бање Врућице крај Теслића I (фонетске и морфолошке особине)* [O govoru Srba Banje Vrućice kraj Teslića I (fonetske i morfološke osobine)], „Српски дијалектолошки зборник”, LIV, с. 323–401.

- Драгичевић М. [Dragičević M.] (2009), *Акценти ријечи у говору Срба Лапачког поља* [*Akcen-ti riječi u govoru Srba Lapackog polja*], „Српски дијалектолошки зборник”, LVI, с. 277–371.
- Жугић Р. [Žugić R.] (2005), *Речник говора јабланичког краја* [*Rečnik govora jablaničkog kraja*], „Српски дијалектолошки зборник”, LI, с. 1–470.
- Жугић Р. [Žugić R.] (2010), *Исказивање генитивних значења у говору јабланичког краја (у светлу призренско-тимочких говора као целине)* [*Iskazivnje genitivnih značenja u govoru jablaničkog kraja (u svetlu prizrensko-timočkih govora kao celine)*], Београд.
- Зайлац М. [Zailac M.] (2024), *Рјечник говора Срба у селима око Пакраца* [*Rječnik govora Srba u selima oko Pakraca*], „Српски дијалектолошки зборник”, LXXI, с. 265–594.
- Златковић Д. [Zlatković D.] (2020), *Друга допуна Речнику пиротског говора* [*Druga dopuna Rečniku pirotskog govora*], „Српски дијалектолошки зборник”, LXVII, с. 123–297.
- Златковић Д. [Zlatković D.] (2022), *Трећа допуна Речнику пиротског говора* [*Treća dopuna Rečniku pirotskog govora*], „Српски дијалектолошки зборник”, LXIX, с. 103–280.
- Златковић Д. [Zlatković D.] (2024), *Четврта допуна Речнику пиротског говора* [*Četvrta dopuna Rečniku pirotskog govora*], „Српски дијалектолошки зборник”, LXXI, с. 595–679.
- Зобеница С. [Zobenica S.] (2016), *Из лексики источне Луке (Доњи Лапац и Јошан)* [*Iz leksike istočne Like (Donji Lapac i Jošan)*], „Српски дијалектолошки зборник”, LXIII, с. 735–838.
- Ивић П. [Ivić P.] (1960), *Почетак организованог рада на лингвистичкој географији код нас* [*Početak organizovanog rada na lingvističkoj geografiji kod nas*], „Наш језик” н. с. X/3–6, с. 101–107.
- Ивић П., Александер Р. [Ivić P., Alexander R.] (1971), *Префоновологизација количества гласног у квалитет у једном југо-источном српском говору, Обшесловјанский лингвистический атлас; Материјали и истраживања* [*Prefonologizacija količestva glasnog v kačestvo v odnom jugo-vostočnom serbskom govore, Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas; Materialy i issledovanija*], Москва, с. 18–21.
- Ивић П. [Ivić P.] (2009), *Српски дијалекти и њихова класификација* [*Srpski dijalekti i njihova klasifikacija*], прир. С. Реметић, Сремски Карловци–Нови Сад.
- Ивић П., Реметић С. [Ivić P., Remetić S.] (2018), *Рефлекси акцентованих вокала е и о у говорима призренско-јужноморавског дијалекта на земљишту Косовске покрајине* [*Refleksi akcentovanih vokala e i o u govorima prizrensko-južnomoravskog dijalekta na zemljištu Kosovske pokrajine*], [у]: *Расправе, студије, чланци*, књ. 2: *О дијалектологији*, прир. С. Реметић, *Целокупна дела Павла Ивића*, ред. М. Радовановић [*Rasprave, studije, članci*, knj. 2: *O dijalektologiji*, prir. S. Remetić, *Celokupna dela Pavla Ivića*, red. M. Radovanović], том X/2***, Сремски Карловци–Нови Сад, с. 48–59.
- Ивић П. [Ivić P.] (2018), *Неоакут на падинама Копаноника* [*Neoakut na padinama Kopaonika*], [у]: *Расправе, студије, чланци*, књ. 2: *О дијалектологији*, прир. С. Реметић, *Целокупна дела Павла Ивића*, ред. М. Радовановић [*Rasprave, studije, članci*, knj. 2: *O dijalektologiji*, prir. S. Remetić, *Celokupna dela Pavla Ivića*, red. M. Radovanović], том X/2***, Сремски Карловци–Нови Сад, с. 153–163.
- Јовановић В. [Jovanović V.] (2004), *Речник села Каменице код Ниша* [*Rečnik sela Kamenice kod Niša*], „Српски дијалектолошки зборник”, LI, с. 313–688.
- Јовановић В. [Jovanović V.] (2007), *Додатак Речнику села Каменице код Ниша* [*Dodatak Rečniku sela Kamenice kod Niša*], „Српски дијалектолошки зборник”, LIV, с. 403–520.

- Јуришић М. [Jurišić M.] (2014), *Синтакса падежа Горње Пчиње (Одредбене функције)* [*Sintaksa padeža Gornje Pčinje (Određbene funkcije)*], „Српски дијалектолошки зборник”, LXI, с. 367–534.
- Козомара Д. [Kozomara D.] (2016), *Фонетске и морфолошке особине српских посавских говора између Врбаса и Укрине* [*Fonetske i morfološke osobine srpskih posavskih govora između Vrbasa i Ukrine*], „Српски дијалектолошки зборник”, LXIII, 579–733.
- Козомара В.Д. [Kozomara V.D.] (2022), *Фонетске особине говора Бастаса* [*Fonetske osobine govora Bastasa*], „Српски дијалектолошки зборник”, LXIX, 1–102.
- Марковић Б. [Marković B.] (2015), Сто десет година *Српског дијалектолошког зборника* (1905–2015) – Библиографија [*Sto deset godina Srpskog dijalektološkog zbornika (1905–2015) – Bibliografija*], „Српски дијалектолошки зборник”, LXII, с. 327–349.
- Милорадовић С. [Miloradović S.] (2003), *Употреба падежних облика у говору Параћинског Поморавља, Балканистички и етномиграциони аспект* [*Upotreba padežnih oblika u govoru Paraćinskog Pomoravlja, Balkanistički i etnomigracioni aspekt*], Београд.
- Милосављевић Т. [Milosavljević T.] (2017), *Лексика српског призренског говора* [*Leksika srpskog prizrenskog govora*], „Српски дијалектолошки зборник”, LXIV, с. 1–601.
- Младеновић Р. [Mladenović R.] (2001), *Говор шарпланинске жупе Гора* [*Govor šarplaninske župe Gora*], „Српски дијалектолошки зборник”, XLVIII, с. 1–696.
- Младеновић Р. [Mladenović R.] (2010), *Заменице у говорима југозападнoг дела Косова и Метохије* [*Zamenice u govorima jugozapadnog dela Kosova i Metohije*], Београд.
- Младеновић Р. [Mladenović R.] (2013), *Говор јужнокосовског села Гатње* [*Govor južnokosovskog sela Gatnje*], Београд.
- Младеновић Р. [Mladenović R.] (2019), *Говор северношарпланинске жупе Сиринић* [*Govor severnošarplaninske župe Sirinić*], „Српски дијалектолошки зборник”, LXVI/1, с. 1–1047.
- Младеновић М.Р., Марковић Ђ.Б. [Mladenović M.R., Marković Đ.B.] (2021), *Прилог библиографији о српским народним говорима Косова и Метохије* [*Prilog bibliografiji o srpskim narodnim govorima Kosova i Metohije*], [у]: Резултати досадашњих и правци будућих истраживања српских народних говора Косова и Метохије [*Rezultati dosadašnjih i pravci budućih istraživanja srpskih narodnih govora Kosova i Metohije*], ур. Р. Младеновић, П. Пипер, Београд–Косовска Митровица, с. 327–387.
- Младеновић Р. [Mladenović R.] (2023), *Говор села Врбичане крај Призрена* [*Govor sela Vrbičane kraj Prizrena*], „Српски дијалектолошки зборник”, LXX/1, с. 1–368.
- Недељков Љ., Марковић Б. [Nedeljkov Lj., Marković B.] (2015), *Дијалекатска лексикографија штокавског наречја (од 1818. до 2014. године) – Библиографија* [*Dijalekatska leksikografija štokavskog narečja (od 1818. do 2014. godine) – Bibliografija*], „Српски дијалектолошки зборник”, LXII, с. 247–326.
- Павлица Д. [Pavlica D.] (2006), *Творба именица у говору Срба југоисточне Луке* [*Tvorba imenica u govoru Srba jugoistočne Like*], „Српски дијалектолошки зборник”, LIII, с. 1–187.
- Павловић С. [Pavlović S.] (2000), *Детерминативни падежи у говору северозападне Боке* [*Determinativni padeži u govoru severozapadne Boke*], Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 16 [*Biblioteka Južnoslovenskog filologa, Nova serija, knj. 16*], Београд.
- Петровић Д., Гудурић С. [Petrović D., Gudurić S.] (2008), *Неоакут на северном подножју Рудника* [*Neokut na severnom podnožju Rudnika*], [у]: Зборник Института за српски језик САНУ I, Посвећено др Драгу Ћупићу поводом 75-годишњице живота [*Zbornik In-*

- stituta za srpski jezik SANU I, Posvećeno dr Dragu Ćupiću povodom 75-godišnjice života*], с. 419–428.
- Петровић Д. [Petrović D.] (2010), *Трагови неоакута у говорима југозападне Србије* [*Tragovi neoakuta u govorima jugozapadne Srbije*], [у]: *Зборник радова Филозофског факултета (Универзитета у Приштини), Посебно издање поводом 50-годишњице оснивања Филозофског факултета посвећено проф. др Милосаву Вукићевићу* [*Zbornik radova Filozofskog fakulteta (Univerziteta u Prištini), Posebno izdanje povodom 50-godišnjice osnivanja Filozofskog fakulteta posvećeno prof. dr Milosavu Vukićeviću*], Косовска Митровица, с. 397–402.
- Петровић Д. [Petrović D.] (2018), *О кратком акуту* [*O kratkom akutu*], [у]: *Зборник радова посвећен проф. др Милану Драгичевићу (1947-2017)* [*Zbornik radova posvećen prof. dr Milanu Dragičeviću (1947-2017)*], Бања Лука, с. 26–44.
- Петровић-Савић М. [Petrović-Savić M.] (2020), *О траговима неоакута у говорима северозападне Србије* [*O tragovima neoakuta u govorima severozapadne Srbije*], „Зборник Матице српске за филологију и лингвистику”, LXIII/1, с. 131–139.
- Петровић-Савић М. [Petrović-Savić M.] (2021), *Трагови кратког акута у говорима северозападне Србије* [*Tragovi kratkog akuta u govorima severozapadne Srbije*], „Зборник Матице српске за филологију и лингвистику”, LXIV/2, с. 141–148.
- Петровић С. [Petrović S.] (2012), *Турцизми у српском призренском говору. На материјалу из рукописне збирке речи Димитрија Чемерикућа* [*Turcizmi u srpskom prizrenskom govoru. Na materijalu iz rukopisne zbirke reči Dimitrija Ćemerikića*], Београд.
- Пешевић Стојановић Ј.С. [Pešević Stojanović J.S.] (2023), *Фонетске особине говора Масловара код Котор Вароша* [*Fonetske osobine govora Maslovara kod Kotor Varoša*], „Српски дијалектолошки зборник”, LXX/1, с. 747–857.
- Пујић С. [Pujić S.] (2013), *Херцеговачка пчеларска лексика (на општесловенској основи)* [*Hercegovačka pčelarska leksika (na opšteslovenskoj osnovi)*], „Српски дијалектолошки зборник”, LX, с. 463–801.
- Радић П. [Radić P.] (1990), *Цртице о говору села Мрче у куришумлијском крају* [*Crtice o govoru sela Mrče u kuršumlijskom kraju*], „Српски дијалектолошки зборник”, XXXVI, с. 1–74.
- Радић П. [Radić P.] (2010), *Копанонички говор. Етногеографски и културолошки приступ* [*Kopaonički govor. Etnogeografski i kulturološki pristup*], Београд.
- Радовановић Д., Николић Ј. [Radovanović D., Nikolić J.] (2022), *Акут у говорима косовско-ресавског дијалекта (Скица географског распореда)* [*Akut u govorima kosovsko-resavskog dijalekta (Skica geografskog rasporeda)*], „Зборник Матице српске за филологију и лингвистику”, LXV/1, с. 77–94.
- Реметић С. [Remetić S.] (1981), *О незамењеном јату и икавизмима у говорима северозападне Србије* [*O nezamenjenom jatu i ikavizmima u govorima severozapadne Srbije*], „Српски дијалектолошки зборник”, XXVII, с. 7–105.
- Реметић Н.С. [Remetić N.S.] (2004), *О шесточланом прозодијском систему у говору Кладња и околине* [*O šestočlanom prozodijskom sistemu u govoru Kladnja i okoline*], [у]: *Зборник радова са међународног научног скупа „Живот и дело академика Павла Ивића”* [*Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa „Život i delo akademika Pavla Ivića”*], Суботица–Нови Сад–Београд, с. 651–660.
- Реметић С. [Remetić S.] (2007), *Шездесет година дијалектологије у Институту за српски језик* [*Šezdeset godina dijalektologije u Institutu za srpski jezik*], [у]: „Шездесет година Ин-

- ститута за српски језик САНУ”, Зборник радова I [„Šezdeset godina Instituta za srpski jezik SANU”, Zbornik radova I], Београд, с. 179–193.
- Реметић С. [Remetić S.] (2017), *Српска дијалектологија јуче, данас и сутра* [Srpska dijalektologija juče, danas i sutra], „Јужнословенски филолог”, LXXIII/3–4, Београд, с. 85–112.
- Реметић Н.С. [Remetić N.S.] (2020), *О употреби предлога о у говору источнобосанских Ера* [O upotrebi predloga o u govoru istočnobosanskih Era], [у]: „Дijалекти, jezična povijest i tradicija“, Zbornik u čast Josipu Liscu, ured. J. Bratulić, G. Čupković, J. Galić, Zadar, с. 611–622.
- Савић Б. [Savić B.] (2017), *Народна медицинска лексика Великог Блашка (код Бањалуке)* [Narodna medicinska leksika Velikog Blaška (kod Banjaluke)], „Српски дијалектолошки зборник”, LXIV, с. 995–1066.
- Симић Р. [Simić R.] (1980), *Синтакса левачког говора I, Употреба падежних облика* [Sintaksa levačkog govora I, Upotreba padežnih oblika], „Српски дијалектолошки зборник”, XXVI, с. 7–146.
- Симић З. [Simić Z.] (2018), *Синтакса падежа у говору романијског платоа: метафоризација простора* [Sintaksa padeža u govoru romanijskog platoa: metaforizacija prostora], Библиотека Јужнословенског филолога. Нова серија, књ. 25 [Biblioteka Južnoslovenskog filologa. Nova serija, knj. 25], Београд.
- Станковић Д. [Stanković D.] (2024), *Употреба падежних облика именица у говору младих Врањанаца – синтаксичко-семантички приступ* [Upotreba padežnih oblika imenica u govoru mladih Vranjanaca – sintaksičko-semantički pristup], Врање.
- СТИЈОВИЋ Р. [Stijović R.] (2010), *Прилог утврђивању границе префологизације наглашених вокала е и о у призренско-јужноморавским говорима на територији Косова и Метохије* [Prilog utvrđivanju granice prefonologizacije naglašenih vokala e i o u prizrensko-južnomoravskim govorima na teritoriji Kosova i Metohije], [у]: „Косово и Метохија у цивилизацијским токовима”, Међународни тематски зборник, књ. 1, Језик и народна традиција [„Kosovo i Metohija u civilizacijskim tokovima”, Međunarodni tematski zbornik, knj. 1, Jezik i narodna tradicija], Косовска Митровица, с. 319–325.
- Стојановић Р. [Stojanović R.] (2010), *Црнотравски речник* [Crnotravski rečnik], „Српски дијалектолошки зборник”, LVII, с. 1–1060.
- Танасић С. [Tanasić S.] (2013), *Падежи за обиљежавање времена у говору источнобосанских Ера* [Padeži za obilježavanje vremena u govoru istočnobosanskih Era], „Годишњак за српски језик”, XXVI/13, с. 529–542.
- Трајковић Т. [Trajković T.] (2024), *Говори Косовског Поморавља (гласови и облици)* [Govori Kosovskog Pomoravlja (glasovi i oblici)], „Српски дијалектолошки зборник”, LXXI, с. 1–264.
- Ћирић Љ. [Ćirić Lj.] (2018), *Речник говора Лужнице* [Rečnik govora Lužnice], „Српски дијалектолошки зборник”, LXV/2, с. 1–1166.
- Цукут М.С. [Cukut M.S.] (2021), *Српски говори Шипова* [Srpski govori Šipova], „Српски дијалектолошки зборник”, LXVIII, с. 1–158.